
КОЛОНКА ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

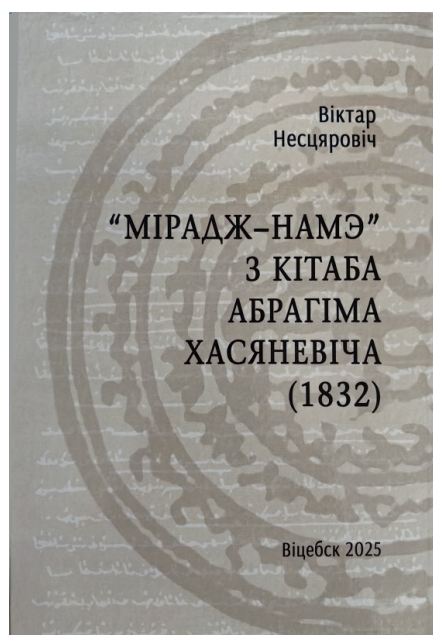
КАЛОНКА ГАЛОЎНАГА РЭДАКТАРА

EDITORIAL-IN-CHIEF COLUMN

О КИТАБАХ И НАЦИОНАЛЬНО-ЯЗЫКОВОЙ САМОИДЕНТИФИКАЦИИ БЕЛОРУСОВ

ПРА КІТАБЫ І НАЦЫЯНАЛЬНА-МОЎНУЮ САМАІДЭНТЫФІКАЦЫЮ БЕЛАРУСАЎ

ABOUT KITABS AND NATIONAL LINGUISTIC SELF-IDENTIFICATION OF BELARUSIANS

Мінулы год для беларускага кітабіста Віктара Іванавіча Несцяровіча стаў у многім знакавым і найперш азнаменаваўся выхадам з друку манаграфічнага даследавання «Мірадж-намэ» з кітаба Абрагіма Хасяневіча (1832). Аб'ектам навуковага даследавання кандыдата філалагічных навук дацэнта Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П. М. Машэрава стаў беларускамоўны пераклад асманска-турэцкай паэмы «Мірадж-намэ», у якой аб'яднаны два папулярныя ў народным ісламе паданні: начны перанос у Іерусалім і нябеснае ўзнясенне прарока Мухамада. Адзін са шматлікіх аўтарскіх варыянтаў легенды на цюркскай мове з падрадкавым перакладам на беларускую мову дайшоў да нашага часу ў складзе славянскамоўных кітабаў татар ВКЛ, менавіта ў кітабе Абрагіма Хасяневіча першай паловы XIX ст. Кітаб Абрагіма Хасяневіча быў адшуканы Ібрагімам Канапацкім у блізкіх сваякоў са Смілавічаў.

Адзначаны варыянт паэмы быў выбраны навукоўцам для лінгвістычнага аналізу зусім не выпадкова. На думку В. І. Несцяровіча, «славянскі варыянт “Мірадж-намэ” вызначаецца выкарыстаннем тагачаснай жывой народнай мовы, яркіх вобразна-выяўленчых сродкаў, самабытнай лексікі, элементаў народнага сінтаксісу. Пры гэтым беларускамоўнаму тэксту ўласціва ў пэўнай меры літаратурна-

пісьмовая апрацоўка і – для свайго часу – арфаграфічная ўнармаванасць. Касмічная тэма – нябеснае падарожжа, прыжыццёвае ўзнясенне (у хрысціянскай тэрміналогіі – ушэсце) чалавека на нябёсы, аўтарская літаратурная апрацоўка легенды, каларытная мова – усё гэта вылучае “Мірадж-намэ” з ліку іншых кітабных тэкстаў» (с. 18–19).

Як вядома, афіцыйны адлік асадніцтва татараў у Беларусі вядзецца з 1397 г., калі пасля паходу Вітаўта на Дон у ВКЛ на беларускія землі прыйшлі прадстаўнікі гэтага этнасу. У новых сацыяльна-гістарычных абставінах перасяленцы забылі сваю родную мову і сталі выкарыстоўваць мову мясцовага насельніцтва (беларускую). Аднак яны мелі права заставацца ў ісламскай веры. У хуткім часе татары ВКЛ

аб'ядналіся ў адносна самастойную этнічную групу. Адсутнасць адзінай пісьмовай мовы, вайсковая служба з выкарыстаннем афіцыйнай мовы дзяржавы, заключэнне шлюбаў з беларусамі (у такіх сем'ях гаварылі на мове маці) і іншыя фактары спрыялі пераходу на славянскую мову. З арабскай і цюркскіх моў перакладалася найперш літаратура рэлігійнага зместу. У XVI ст. пачала фарміравацца славянскамоўная арабскаграфічная традыцыя перакладу, да якой у далейшым дадаліся і капіраванне, перапісванне тэкстаў для патрэб мусульманскай абшчыны і персанальнага выкарыстання ў хатніх умовах.

Наяўнасць значнай у колькасных адносінах арабскаграфічнай беларускамоўнай літаратуры не толькі сведчыць аб этнічна-асіміляцыйных працэсах у самабытнай культуры татар, але і дазваляе гаварыць аб нацыянальна-моўнай самаідэнтыфікацыі выходцаў з Залатой Арды і Крымскага ханства і, адпаведна, аб моўных прыярытэтах карэннага насельніцтва беларускага краю. Менавіта беларуская гаворка стала асновай рэлігійнай талерантнасці прадстаўнікоў розных этнасаў і рэлігійных плыняў, працэсаў моўнага ўзаемаўзбагачэння і міжмоўнага кантактавання. Вынікам апошняга стала значная колькасць арыенталізмаў – слоў арабскага і цюркскага паходжання, якія трывала замацаваліся ў беларускай і польскай мовах татараў былога Вялікага Княства Літоўскага. Большасць з гэтых слоў адносіцца да так званай неперакладальнай (безэквівалентнай) лексікі – тэрмінаў, звязаных з ісламам і прынятымі ў ім рытуаламі.

Скрупулёзна і ўсебакова прааналізаваныя В. І. Несцяровічам моўныя асаблівасці тэксту асманскага рэлігійнага твора «Мірадж-намэ», а таксама транслітарацыя і пераклад яго на сучасную беларускую літаратурную мову сведчаць аб існаванні ўнікальнага феномена ў гісторыі пісьменства і сусветнай культуры.

М. Р. Пригодзіч¹

¹Николай Григорьевич Пригодич – доктор филологических наук, профессор; профессор кафедры белорусского языкознания филологического факультета Белорусского государственного университета.

Мікалай Рыгоравіч Прыгодзіч – доктар філалагічных навук, прафесар; прафесар кафедры беларускага мовазнаўства філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Mikalai R. Pryhodich, doctor of science (philology), full professor; professor at the department of Belarusian linguistics, faculty of philology, Belarusian State University.

E-mail: prigodichng@bsu.by